

Список використаних джерел:

1. Бойко-Бузиль Ю. Ю. Проблема професійно-особистісного становлення керівника Міністерства внутрішніх справ / Ю. Ю. Бойко-Бузиль // Вісник Одеського національного університету. – 2014. – Т. 19, вип. 2 (23). – Серія «Психологія». – С. 43–52.
2. Газда І. І. Проблема формування духовності у процесі професійного становлення особистості / І. І. Газда // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна. – 2013. – Вип. 2. – С. 167–174.
3. Філоненко М. М. Особистісне становлення фахівця: теоретичний аналіз проблеми / М. М. Філоненко // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2014. – Вип. 3–4. – Ч. VI : Психологічні аспекти неперервної професійної освіти. – С. 127–131.

Одержано 09.03.2016

УДК 316.613.4

Ольга Вікторівна ГОРБАЧОВА,

*доцент кафедри психології та педагогіки
факультету № 3 (підрозділів поліції превентивної діяльності)
Харківського національного університету внутрішніх справ,
кандидат соціологічних наук*

РЕСЕНТИМЕНТ ЯК ПОЯСНЮВАЛЬНО- КОНЦЕПТУАЛЬНЕ ПОНЯТТЯ

Розкрито парадигмальний контекст дослідження феномена ресентименту. Обґрунтовано пояснювальну цінність поняття «ресентимент» та визначено можливості актуального застосування концепції ресентименту при аналізі індивідуальних та соціальних процесів, що розгортаються в сучасних умовах.

Термін «ресентимент» (від фр. *Ressentiment*) був уведений в філософський дискурс Ф. Ніцше наприкінці XIX ст. У ніцшеанському розумінні ресентимент культивований християнством, яке, у свою чергу, є релігією рабів, пригнічених і слабких людей (диференціація моралі на «мораль рабів» і «мораль панів»). Не маючи реальних засобів впливу, вони тішаються мріями про встановлення справедливості у майбутньому житті, коли пригнічені та ображені займуть місця своїх гнобителів. Однак розвиток вчення про ресентимент пов'язане з ім'ям М. Шелера та його визначальною працею «Ресентимент в структурі моралей» [1]. Відкриття феномена ресентименту стало узагальнюючим моментом у розвитку, у першу чергу, філософської думки, проте парадигмальний контекст дослідження М. Шелером феномена ресентименту викликає неабияке зацікавлення й сучасних вчених (Н. Бойчук, О. Фельдман, Г. Крапівник, В. Козирьков, А. Малінкін). Отже, актуальним видається застосування «ресентиментологічного підходу», який, на наш погляд, є

не тільки плідним, але й універсальним в процесі вивчення індивідуальних та загальносусільних процесів.

Ресентимент – це довготривала психічна установка, яка є не стільки результатом повторюваних зовнішніх впливів, скільки наслідком систематичного витіснення самої можливості виходу (розрядки) «душевних порухів» й афектів (жага й імпульс помсти, ненависть, злоба, заздрість, ворожість, підступність). Для феномена витіснення істотні два моменти: миттєве або тривале у часі гальмування безпосереднього відповідного імпульсу і пов'язане з ним перенесення відповідної реакції на інший час до більш зручної ситуації (бездіяльна помста). Це депресивне переживання, яке неодмінно будувється на внутрішньо ізольованому почутті власного безсилля, оскільки зазначені вище гальмування і перенесення відповідної реакції викликані випереджаючою думкою про те, що негайна реакція призведе до поразки, а отже страхом, скутістю у вираженні й реалізації емоцій. Саме надзвичайне напруження між імпульсом помсти, ненависті, заздрості та їх проявами, з одного боку, й безсиллям, з іншого, призводить до тієї критичної точки, коли ці афекти приймають «форму ресентименту».

Підставою виникнення ресентименту є озлобленість, визначена М. Шелером як самоотруєння, згубна секречія занадто тривалого безсилля. Серед особистісних та соціально-психологічних джерел ресентименту: слабкість, безсилля, страх (затурканість, заляканість); легка вразливість; стримувані домагання; інвалідність; заздрість, ревності; сором'язливість. Виділяються і соціально-економічні підстави: прагнення до успіху в ринкових конкурентних умовах, що веде до заздрості, жадності, пихатості, кар'єризму; сучасна структура соціальності, коли формально всі рівні, а реально – ні; принижуюче підпорядкування в сучасній системі владних відносин. Підсумковою причиною ресентименту є сформована особлива картина світу, заснована на «фальсифікації ціннісних таблиць» (термін Ф. Ніцше) [2], коли відбувається переоцінка цінностей на догоду реактивним силам в людині.

Ресентиментний світогляд будувється на приниженні й повному запереченні позитивної цінності блага і, в кінцевому рахунку, його зверненні (реверсі), коли позитивним визнається те, що благау протилежне. Шелер для ілюстрації цієї ситуації наводить приклад з байкою про лисицю і кислий виноград. Людину, яка знаходиться у владі ресентименту, хоча внутрішньо і притягують життєрадісність, влада, щастя, багатство, фізична сила, але вона не може досягти всього цього, тому відвертається від них і в якості цінностей вказує протилежне.

Шелер приходить до бачення ресентименту як чистого феномена, й вказує на те, що події світової історії супроводжуються гігантськими

вибухами насильства в результаті отруєння ресентиментом, або, як він каже, «повільно діючою отрутою душі», справжньою причиною «перевороту в цінностях» сучасної західної людини. За такої умови загрози несе перетворення ресентименту із вузькоспецифічного (ніцшева «мораль рабів») на загальносуспільний феномен.

Погоджується у висновках і Г. Крапівник, його філософсько-антропологічне осмислення феномена ресентименту в сучасній культурі демонструє, що «сутність цього явища лежить глибоко в ментальній площині. Сучасні, і не тільки, ідеології культивують і підтримують відчуття, характерні для ресентименту, в колективній свідомості» [3, с. 25]. Соціальний аспект прояву ресентименту є і у дослідженнях О. Фельдмана, який визначає ресентимент як «градуально посилену заздрість, що створює ту атмосферу, у якій виникають і поширюються протестні настрої різного змісту і різної спрямованості. Ресентимент сприяє індукції масових психозів, масової істерії і далеко не в останню чергу ксенофобії» [4, с. 61].

Отже, на наш погляд це поняття має високу пояснювальну цінність та демонструє можливість актуального застосування концепції ресентименту при аналізі індивідуальних та соціальних процесів, що розгортаються в сучасних умовах. За належного теоретичного оновлення й методологічного опрацювання концепт «ресентимент» може бути відправним пунктом психологічних, соціально-психологічних та соціологічних наукових розвідок. Зокрема, практичного втілення мають набути дослідження зв'язку ресентименту в контексті теоретико-пізнавального підходу та теорій дії, соціально-історичних та індивідуально-суб'єктивних аспектів формування ресентименту, окремих його форм прояву (моральний ресентимент, правовий ресентимент) тощо.

Список використаних джерел:

1. Шелер М. Ресентимент в структурі моралей / М. Шелер. – СПб. : Наука, 1999. – 282 с.
2. Козырьков В. П. Российский вариант ресентимента (социокультурные истоки кризиса рациональности) [Електронний ресурс] / В. П. Козырьков. – Режим доступу: <http://bibliofond.ru/view.aspx?id=115095#1>.
3. Крапівник Г. О. Феномен ресентименту в сучасній культурі: філософсько-антропологічний аспект / Г. О. Крапівник // Наукові записки КУТЕП. Серія: «Філософські науки». – 2014. – Вип. 18. – С. 19–26.
4. Фельдман О. Б. Від ксенофобії до ксенології: філософсько-антропологічний аналіз / О. Б. Фельдман. – Харків : Вид. В. В. Кудлай, 2010. – 192 с.

Одержано 03.03.2016